

zich de *Zentralstelle* bevond, om gedurende één of meer dagen als verblijfplaats te dienen voor de te deporteren personen.

Hoeveel opgeroepen zich op de eerste daarvoor aangewezen datum bij de schouwburg meldden en op welke dag dat precies geschiedde, weten wij niet, maar reeds die eerste 'opeenhoping van mensen begon zich', aldus Henriëtte Davids,

'gauw te wreken. De sanitaire installaties van de schouwburg waren op een invasie niet berekend en het gevolg was al terstond: overlopende wc's en verstopte urinoirs . . . De volgende morgen begon de registratie van al die ongelukkigen. Heel de nacht hadden zij in doffe berusting doorgebracht op hun plaatsen, soms even indommelend in het halfduister waarin de zaal was gelaten. Dan werden zij per luidspreker stuk voor stuk opgeroepen om voor de mannen der registratie te verschijnen. Die hadden in de vestibule plaats genomen aan een lange tafel en stelden de lijsten op.¹ Zij werden daarbij ijverig geassisteerd door de hogere bestuurders van de Joodse Raad. Maar het was merkwaardig: de Duitsers schenen zich uitsluitend te bedienen van Duitse Joodse Raadsleden.² . . . Die Duitse Joden waren een en al kruiperige serviliteit . . .

Tegen middernacht, na die lange dag als een nachtmerrie, begon de uittocht. De rugzakken werden uitgereikt en men maakte zich gereed voor de lange reis. Velen hebben toen de droevige ervaring opgedaan, dat zelfs van hun laatste bezit nog geroofd was. Vele rugzakken bleken danig door de Duitse bewakers doorzocht te zijn . . .

Langzamerhand werd de schouwburg ontvolkt. Maar de ondragelijke lucht bleef nog hangen in zaal en gangen. Het gebouw dat steeds zo zorgvuldig schoon was gehouden, bleek na die eerste nacht al herschepen in een verontreinigde stal die zelfs met de grootste inspanning en arbeid niet meer in zijn vroegere staat zou zijn te brengen.³

Kwamen nu alle opgeroepen zich melden? Nog steeds niet. 'Tweemaal per week vertrok er een trein en tweemaal per week hadden wij', schrijft Henriëtte Davids, 'in de schouwburg dezelfde lugubere voorstelling. Maar het was net alsof de toeloop minder werd.'⁴

Het passieve verzet der opgeroepen Joden noopte de *Zentralstelle*, op een fundamenteel ander systeem over te schakelen. Gelijk uiteengezet, hield het tot dusver gevolgde in, dat de opgeroepen eigener beweging hun woning verlieten, op weg naar de *Zentralstelle* c.q. naar de Hollandse Schouwburg, aanvankelijk mede naar het Centraal Station. Dat werd, nog steeds, door

¹ D.w.z.: vulden de registratieformulieren in. ² D.w.z.: van Duits-Joodse functionarissen van de Joodse Raad, nl. van de afdeling *Expositur*. ³ Henriëtte Davids: *Mijn levenslied*, p. 129-30, 133-34. ⁴ A.v., p. 134.